

# The Role of Ancient Persian Oral Literature in the Construction of Children's Cultural Identity (Case Study: Children of Oz City)

## ARTICLE INFO

**Article Type**  
*Analytical Review*

### Aurhors

Fathie Fathi <sup>1</sup>  
Reza Esmaili <sup>2\*</sup>  
Shapour Behian<sup>3</sup>

### How to cite this article

Fathie Fathi, Reza Esmaili, Shapour Behian, The Role of Ancient Persian Oral Literature in the Construction of Children's Cultural Identity (Case Study: Children of Oz City), *Journal of Quran and Medicine*, 2023;7(5):275-282.

1. PhD student of sociology of Iranian social issues, Dehaghan branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Sociology, Isfahan Branch (Khorasgan), Islamic Azad University, Isfahan, Iran (corresponding author).

3. Associate Professor, Department of Sociology, Islamic Azad University, Mobarake Branch, Isfahan, Iran.

\* Correspondence:

Address:

Phone:

Email: r.esmaeili@khuisf.ac.ir

### Article History

Received: 2022/10/25

Accepted: 2023/01/15

## ABSTRACT

Identity is a collection of signs, cultural, social, religious and other signs that distinguish one person from another. And cultural identity is a set of customs, traditions, religious beliefs, beliefs and values that a group of people uses to make themselves compatible with each other and distinguish themselves from other cultures. The research method was a phenomenological. The statistical population of children aged 7 to 12 in Oz city was 4353 people. The sample size was determined by Cochran's method of 365 people. The sampling method was multi-stage classification and random selection of samples from each class. A researcher-made questionnaire was used to measure the variables and SPSS software was used to analyze the data. The results of the study showed that there is a significant relationship between ancient Persian oral literature and the construction of cultural identity. And the regression results showed that the total variables included in the model explained 0.35% of the changes in cultural identity.

**Keywords:** oral literature, Persian, identity, cultural identit

## نقش ادبیات شفاهی کهن فارسی در ساخت هویت

## فرهنگی کودکان (مطالعه موردی: کودکان شهرستان

(اوز)

## فتحیه فتحی

دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

## رضا اسماعیلی

استادیار گروه جامعه‌شناسی، واحد اصفهان (خوراسگان) دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول)

## شاپور بهیان

دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مبارکه اصفهان، اصفهان، ایران

## چکیده

هویت، مجموعه علائم، آثار و نشانه‌های فرهنگی، اجتماعی، مذهبی و مواردی از این دست است که یک فرد را از فرد دیگر متمایز می‌کند. هویت فرهنگی هم مجموعه‌ای از آداب رسوم، سنت‌ها، اعتقادات مذهبی، باورها و ارزش‌هایی است که گروهی انسان به کار می‌بندد تا خود را با یکدیگر سازگار و از سایر فرهنگ‌ها متمایز کند. هدف از این تحقیق بررسی نقش ادبیات شفاهی فارسی در ساخت هویت فرهنگی کودکان بود. روش پژوهش پدیدارشناسی بود. جامعه آماری کودکان ۷ تا ۱۲ سال شهرستان اوز ۴۳۵۳ نفر بوده است. حجم نمونه به شیوه کوکران ۳۶۵ نفر تعیین گردید. روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی چندمرحله‌ای و انتخاب نمونه از هر طبقه به صورت تصادفی بوده است. برای سنجش متغیرها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. نتایج بررسی نشان داد که بین ادبیات شفاهی کهن فارسی و ساخت هویت فرهنگی رابطه معناداری دارد. و نتایج رگرسیون نشان داد، مجموع متغیرهای وارد شده در مدل ۰/۳۵ درصد از تغییرات هویت فرهنگی را تبیین کردند.

واژگان کلیدی: ادبیات شفاهی، فارسی، هویت، هویت فرهنگی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۲۵

\* نویسنده مسئول: r.esmaeili@khuif.ac.ir

## مقدمه

نخستین بارقه‌های تمایز فردی با افزایش سن و ایجاد خودآگاهی در کودکان شکل می‌گیرد و «من» درون کودک را می‌سازد. در مراحل بعدی رشد که ادراک فرد گسترش بیشتری پیدا می‌کند، به تدریج دارای شخصیت متمایزی می‌گردد. سرانجام در دوران نوجوانی و بزرگسالی فرد خود را دارای شخصیتی کاملاً مستقل و متمایز از دیگران احساس می‌کند برخی این احساس تمایز درونی را شخصیت<sup>۱</sup> و برخی دیگر هویت<sup>۲</sup> می‌نامند. هویت پاسخی به چیستی و کیستی هر فرد است و مجموعه ویژگی‌هایی است که شخص را از دیگران متمایز می‌کند (۱). امروزه یکی از موضوعات اساسی که بخشی از مباحث اندیشمندان در حوزه‌های مختلف اجتماعی و فرهنگی را به خود اختصاص داده، مقوله هویت است (۲). این موضوع که همه انسان‌ها از دوران کودکی خود را متفاوت از دیگران می‌دانند و سعی می‌کنند خود را به‌عنوان وجودی مستقل از دیگران تعریف کنند، مسئله‌ای است که همه انسان‌ها آن را تجربه کرده‌اند و مجموعه ویژگی‌هایی که منجر می‌شود افراد بر مبنای آن خود را انسانی منحصر به فرد بدانند، در قالب مفهوم هویت قابل طرح است (۳).

هویت به معنای مجموعه عناصری از شخصیت فرد است که به وی امکان می‌دهد تا موضع خود را نسبت به جهان و سایر انسان‌ها مشخص کند، و عنصری کلیدی در سامان‌دهی به تعاملات افراد است (۴). اریکسون<sup>۳</sup> هویت را مجموعه‌ای پویا، خودساخته و درونی می‌داند که شامل آرزوها، اهداف، توانایی‌ها، باورها و تاریخچه فردی است. به باور او دستیابی به هویت حاصل فرآیندی پویاست که با عوامل اجتماعی برانگیخته و در طول عمر همواره بازسازی می‌شود (۵).

مارسیا هویت را این‌گونه تعریف می‌کند: هویت یک سازمان پویا، خودساخته و درونی از کشاننده‌ها، توانایی‌ها، باورها و تاریخچه فردی می‌باشد. افرادی که دارای ساختاری تحول‌یافته‌ترند، آگاهی بیشتری نسبت به یکتایی و نیز شباهت خود به دیگران دارند و شناخت بیشتری از ضعف‌ها و توانمندی‌های خود در یافتن راه خویش در زندگی دارند. افرادی که در سطوح پایین تحول این ساختارند، در تمایز خود از دیگران دچار سردرگمی بیشتر و در ارزیابی خود بیشتر متکی به دیگران هستند. بی‌شک، کودکان جزء سرمایه‌های ملی هر کشوری بشمار می‌آیند. استفاده از برنامه‌های رسمی و غیررسمی در تعلیم و تربیت آن‌ها، سیاست‌هایی است که مسئولان، آن‌ها را در رأس برنامه‌های خود قرار می‌دهند (۲). اهمیت و نقش هویت و ابعاد مختلف آن به حدی است که برخی صاحب‌نظران بر این باورند که تلاش انسان برای هویت‌یابی از اولین و مهم‌ترین نیاز انسانی و اجتماعی است. انواع مختلفی از هویت‌ها وجود دارد که به هم مرتبط هستند و می‌توان گفت که هویت هر فرد مجموعه‌ای از انواع مختلف هویت است. انواع هویت را می‌توان شامل هویت فردی، نژادی، اخلاقی، مذهبی، ملی، فرهنگی دانست. افراد با توجه به جامعه و فرهنگی که در آن رشد یافته‌اند، از ویژگی‌هایی برخوردارند که آن‌ها را متمایز از دیگران می‌کند. هویت از جمله

<sup>3</sup> Erikson

<sup>1</sup> Personality

<sup>2</sup> Identity

اصیلاش آشنا سازد» (۱۰). بنابراین، ادبیات ابزاری قوی برای انتقال اصیل‌ترین مفاهیم اطلاعاتی به شمار می‌رود. ادبیات و هنر دریچه‌ای است که دنیای تخیلی کودک را به دنیای واقعی پیوند می‌دهد و او را به ارزش‌های انسانی و اجتماعی خویش رهنمون می‌سازد. ملان (۲۰۱۷) معتقد است، ادبیات برای کودکان در عین لذت بخشی در تقویت تأمل و تخیل کودکان مهم است. همچنین کریپن<sup>۲</sup> (۲۰۱۲) معتقد است ادبیات در رشد هیجانی و خلاقیت کودکان نقشی بی‌همتا دارد.

تمام آثار ادبی مکتوب و شفاهی میراث فرهنگی یک قوم و ملت و در ابعاد وسیع‌تر میراث جهانی نوع بشر به حساب می‌آید. لذا ادبیات شفاهی توسط خود مردم خلق شده است، در طول تاریخ انتقال‌دهنده فرهنگ، ارزش‌های تربیتی، اخلاقی، تاریخ و هنر به مردم بوده است. و اکثر کودکان و نوجوانان جهان قرن‌ها با این آثار رشد یافته، تربیت شده، از هویت خود آگاه شده و از آن لذت برده‌اند. لذا ادبیات یکی از مهم‌ترین مسائل پیرامون هویت‌یابی کودکان است که می‌تواند نقش تعیین‌کننده و مهمی در فرآیند رشد و پرورش، شخصیت و بالندگی استعدادها و یافتن هویت درونی کودک ایفا نماید. ادبیات شفاهی دریچه‌ای است که دنیای تخیلی کودک را به دنیای واقعی او پیوند می‌دهد و او را به ارزش‌های انسانی و اجتماعی خویش رهنمون می‌سازد. ادبیات را می‌توان مهم‌ترین تجلی‌گاه هویت و هستی‌شناسی ملت‌ها دانست چراکه انعکاس‌دهنده آداب و آیین‌ها، ادیان و هنر و افکار اندیشه‌های هر ملتی است. ادبیات شفاهی خواه‌ناخواه در راستای نگاه داشت فرهنگ مادی و معنوی مردم گام بر می‌دارد و از آب‌شخور زبان، ذوق و رویدادهای محیطی و اجتماعی تغذیه می‌کند (۱۱).

ادبیات شفاهی کهن، می‌تواند الگوها، مفاهیم اجتماعی، ضوابط رفتاری، زبان، مهارت‌ها، ارزش‌های فرهنگی و هنرهای گروهی را به افراد جامعه به‌ویژه کودکان انتقال دهد. در تاریخ کهن سرزمین با تمدن ایران ادبیات شفاهی به‌عنوان ابزار ارزشمندی نه تنها برای تربیت و آموزش بلکه به‌عنوان ابزاری قدرتمند و اثرگذار در جهت حفظ و صیانت از تمدن و فرهنگ و زبان فارسی استفاده شده است. وجود منابع اندک در زمینه ارتباط بین ادبیات شفاهی فارسی و هویت فرهنگی کودکان، دغدغه اصلی محقق در این پژوهش تبیین جامعه‌شناختی ادبیات شفاهی کهن فارسی در ساخت هویت فرهنگی کودکان ایران می‌باشد بر پایه این هدف ادعا بر این است که بین ادبیات شفاهی کهن فارسی بر ساخت هویت فرهنگی کودکان ایران رابطه وجود دارد. با توجه به مباحث سوال اصلی پژوهش اینگونه مطرح می‌شود:

نقش ادبیات شفاهی کهن فارسی در ساخت هویت فرهنگی کودکان از منظر جامعه‌شناختی چگونه است؟  
در این بخش مبانی نظری در ارتباط با مفهوم هویت فرهنگی به‌عنوان متغیر وابسته مورد بررسی قرار گرفته است و ادبیات شفاهی فارسی به‌عنوان متغیر مستقل ارائه شده است.

مسائلی است که بیش از هر چیز با فرهنگ و باورهای مردم هر قوم ارتباط نزدیک و تنگاتنگ دارد. در اغلب منابع، ریشه این واژه را در زبان لاتین واژه Identity می‌دانند و برای آن، دو معنا قائل شده‌اند: یک معنای آن تشابهات و معنای دیگر آن تمایز و اختلاف است. به عبارتی می‌توان گفت: عناصر اصلی هویت ترکیب‌شده از نقاط مشترک و افتراق یا اختلاف است (۶).

همچنین هویت را می‌توان به دو سطح هویت فردی و جمعی تقسیم کرد. هویت جمعی دارای ابعاد و سطوح متفاوتی است که یکی از این ابعاد مربوط به هویت فرهنگی می‌شود. هویت فرهنگی سبب شناخته شدن و متمایز شدن فرد و جامعه از دیگر افراد و جوامع می‌شود. به‌نوعی می‌توان گفت که هویت فرهنگی حاکی از تداوم بین گذشته و حال است. نفس این تداوم، خود بر شناخت گذشته دلالت می‌کند.

هویت عناصر و مؤلفه‌های خاصی دارد، یکی از آن‌ها هویت فرهنگی است. هویت فرهنگی به معنای جهان‌بینی، ایدئولوژی، اعتقادات، ارزش‌ها، هنجارها، اسطوره‌ها، خرافه‌ها، افسانه‌ها، انگاره‌ها، تصورات، پسندها، آیین‌ها، دانش‌ها، خاطرات و حافظه جمعی و نقطه عطف تاریخی هر ملت است که بی‌تأثیر از عوامل ساختاری و رفتاری نیست. هویت فرهنگی مجموعه‌ای از ارزش‌ها، باورها، اعتقادات است که مردم سعی می‌کنند با حفظ و نمایاندن آن‌ها خود را از سایر جوامع بازشناسند، که مهم‌ترین مؤلفه‌های آن زبان، دیانت، تاریخ و حافظه فرهنگی، جغرافیای فرهنگی و نظام اجتماعی می‌باشد (۷). هویت فرهنگی آن درایتی از خویش‌شناسی است که مشتق از عضویت در یک گروه اجتماعی بر مبنای انتقال و پرورش دانش، باورها، ارزش‌ها، نگرش‌ها، سنت‌ها و شیوه‌های زندگی معین مشترکی بین اعضاست (۸).

هویت فرهنگی دارای ابعاد گوناگونی است از جمله این ابعاد برآیند هویت‌های افراد در مقیاس جمعی به‌اضافه آموزش و جامعه‌پذیری و اجتماعی شدن کودکان و آداب‌ورسوم آنان می‌باشد که زمینه‌های مختلف فردی، سیاسی، اجتماعی متجلی می‌شود. هویت فرهنگی به این دلیل که پاسخگوی سؤالات اساسی در بعد تکالیف جامعه می‌باشد برای کودکان فراهم‌کننده پایه و پشتوانه فکری برای رفتار و اندیشه‌های اجتماعی محسوب می‌شود و امروزه یکی از اساسی‌ترین مسائل هویتی پیش روی کودکان به شمار می‌رود که باید به آن پاسخ داده شود (۹).

یکی از مهم‌ترین و ارزشمندترین ابزارهای مؤثر در رشد و تکامل کودک از جنبه‌های گوناگون ذهنی، عاطفی، اخلاقی و هویتی، ادبیات و هنر است. میشل لاندبسرگ، منتقد کانادایی، درباره اهمیت ادبیات و کتاب‌های ادبی در تربیت کودک، پرورش شخصیت و ایجاد هویت فردی و اجتماعی آنان می‌گوید: «ادبیات برای کودک کارهای زیادی انجام می‌دهد که بهترین آن‌ها توسعه افق‌ها و القای حسی درباره پیچیدگی زندگی و ماهیت خویش است. هیچ سرگرمی دیگری تا این حد نمی‌تواند به‌صورت همه‌جانبه ذهن کودک را با نهادها، الگوها، معانی، امکانات مدنی و خویش‌شناسی و هویت

<sup>2</sup> Crippen

<sup>1</sup> Mallan

فرهنگ و هویت فرهنگی<sup>۱</sup>

فرهنگ از وسیع‌ترین مفاهیمی است که در علوم اجتماعی وجود دارد. مفهوم فرهنگ در علوم اجتماعی و به‌خصوص جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی با مفاهیم غیرتخصصی و عامیانه آن تفاوت چشمگیر دارد. در مفهوم عامیانه، فرهنگ با آثار هنری و فکری، تربیت، تحصیل و غیره مخلوط می‌شود. تعاریف متعددی از فرهنگ ارائه کرده‌اند: عبارت است از: مجموعه تجلیات (صورت سمبل‌ها، علائم، آداب‌ورسوم، سنت‌ها، آثار، رفتارهای جمعی و ...) معنوی، هنری، تاریخی، ادبی، مذهبی، و احساسی یک قوم که در طول تاریخ آن قوم فراهم آمده و شکل مشخصی گرفته است. این تجلیات، دردها، نیازها، کیفیت جنس روح و فطرت، خصوصیات اجتماعی و زیست مادی و بالاخره روابط اجتماعی و ساختمان اقتصادی آن قوم را توجیه می‌کند (۱۲).

مک کینلی کارشناس توسعه انسانی برنامه سازمان ملل متحد نیز در مورد فرهنگ می‌گوید: روشی که افراد در کنار هم زندگی می‌کنند، ارتباط برقرار می‌سازند و همکاری می‌کنند و همچنین نحوه توجیه چنین مناسبات متقابل با استفاده از نظام باورها، ارزش‌ها و هنجارها است (۱۲). فرهنگ عامل سازنده هویت فردی و اجتماعی جامعه و منشأ سازوکارها و سرمایه‌های مادی و معنوی یک ملت در سیر تکاملی و تاریخی محسوب می‌شود. هویت از مفاهیم بنیادین در علوم اجتماعی است و در جامعه‌شناسی آن را به معنی چستی می‌دانند و تعبیر پاسخ به ماهیت را برای آن بازگو کرده‌اند. هویت پدیده‌ای تاریخی، اجتماعی است که یکسر آن درون فرد و به آگاهی و منزلت او گره‌خورده است و سر دیگر آن در جامعه قرار دارد. اصطلاح هویت در علوم مختلف به‌عنوان یک مفهوم، دارای معانی متعدد و متفاوتی است (۱۳). از دیدگاه کاستل هویت به زندگی افراد معنا می‌بخشد و هویت در جوانان فرآیند ساخته‌شدن معنا بر پایه‌یک ویژگی فرهنگی یا یک دسته ویژگی‌های فرهنگی است که بر دیگر منابع معنا برتری دارند. تعریف دیگری از هویت شامل: اینکه انسان‌ها موجودات خودآگاه هستند و نسبت به ویژگی‌ها، اعتقادات، تمایلات، احساسات و ذهنیات خود، آگاهی دارند و می‌توانند خود را معرفی کنند و آنچه معرفی می‌دارند همان هویت آنان است.

در مورد هویت فرهنگی می‌توان گفت، پیوند میان هویت و فرهنگ چنان عمیق است که اغلب هویت را پدیده‌ای فرهنگی می‌دانند و برای فرهنگ، وجه مستقلی در هویت قائل می‌شوند. و یا فرهنگ و میراث فرهنگی یک ملت، کلیت زنده و پویای خلاقیت انسانی آن ملت است، شاخص‌های مهم آن شامل آیین‌ها و سنت‌های عام، جشن‌ها و اعیاد، ارزش‌های سنتی، لباس و طرز پوشش، هنرهای ملی و بومی هستند (۱۴). اریکسون یکی از صاحب‌نظران معروف در زمینه هویت فرهنگی می‌نویسد: هویت عبارت است از یک مفهوم سازمان‌یافته از خود که از ارزش‌ها، باورها و اهدافی که فرد بدان پای بند است، تشکیل شده است. وی معتقد است: هویت فرهنگی عبارت است از پای بندی به آداب‌ورسوم، سنت‌ها و ارزش‌های گذشته، رایج و نوین جامعه به‌گونه‌ای که منجر به غرور

ملی شود، درعین‌حالی که فرد از استقلال برخوردار است (۱۵). تحقیقات سیستماتیک هویت فرهنگی را می‌توان به چارچوب نظری مهم اولیه روانشناس اریک اریکسون ردیابی کرد. نظریه اریکسون هویت را در "هسته" فرد و درعین‌حال در هسته "فرهنگ مشترک" او قرار می‌دهد. اریکسون فرآیند توسعه هویت را به‌عنوان فرآیندی می‌بیند که در آن دو هویت - فرد و گروه - باهم ادغام‌شده و در یکی ادغام می‌شوند. محققین دیگر از آن زمان مفهوم اریکسون را تکرار کردند و پیش‌فرض‌های مشابهی را در مورد هویت فرهنگی بیان کردند. به‌عنوان مثال، بینگر (۱۹۸۶)، دل‌بستگی قومی را به‌عنوان "هویت اساسی" فرد که در اولین دوره‌های اجتماعی شدن شکل‌گرفته است، توصیف می‌کند و عزت‌نفس فرد را تقویت می‌کند.

در طول چهار دهه گذشته، مفهوم هویت یکی از موضوعات اصلی توسعه نظری و تجربی در روانشناسی اجتماعی جامعه‌شناختی بوده است. این علاقه پایدار به مفهوم هویت مبتنی بر اهمیت اولیه درک افراد است که در تعامل اجتماعی قرار دارند و در جامعه نهفته است. به‌طورکلی، ما هویت را مجموعه‌ای مشترک از معانی می‌دانیم که افراد را در نقش‌های خاص در جامعه (مثلاً هویت نقش والدین، کارگر، همسر یا معلم)، به‌عنوان اعضای گروه‌های خاص در جامعه تعریف می‌کند (مثلاً یک کلیسا، باشگاه کتاب، یا هویت گروهی)، و به‌عنوان افرادی که دارای ویژگی‌های خاصی هستند که آن‌ها را از دیگران منحصربه‌فرد می‌کند (به‌عنوان مثال، هویت یک فرد ورزشی یا هنری). بنابراین، افراد دارای هویت‌های بسیاری هستند و انواع مختلفی دارند.

هویت مجموعه‌ای از معانی است که به نقش‌هایی که افراد در ساختار اجتماعی دارند (هویت‌های نقش)، گروه‌هایی که با آن‌ها هم ذات‌پنداری می‌کنند و به آن‌ها تعلق دارند (هویت‌های گروهی)، و روش‌های منحصربه‌فردی که در آن خود را می‌بینند (هویت‌های افراد) متصل می‌شود. به‌طورکلی، هویت‌ها به سازمان‌دهی «مکان» فرد در تعامل، هدایت رفتار، تسهیل توسعه روابط اجتماعی پایدار و امکان تعامل کمک می‌کنند. همه این‌ها در چارچوب ساختار اجتماعی است. هویت فرهنگی مجموعه ارزش‌ها، باورها، سمبل‌ها و ... است که سبب شناخته‌شدن و متمایز کردن فرد و جامعه از دیگر افراد و جوامع می‌شود. هویت فرهنگی حاکی از تداوم بین گذشته و حال است و نفس این تداوم، خود برگزیده دلالت دارد (۱۵).

ادبیات عبارت است از مجموعه آثار مکتوبی که بلندترین و بهترین افکار و خیال‌ها را در عالی‌ترین و بهترین صورت‌ها تعبیر کرده باشد. البته به اقتضای احوال و طبایع اقوام و افراد و به سبب مقتضیات و مناسبات سیاسی و اجتماعی، فنون و انواع مختلفی از این گونه آثار به وجود آمده است و به اقتضای همین احوال و ظروف، گاه بعضی از این فنون و انواع بر سایر انواع فنون و تقدم یافته است.

اصطلاح ادبیات شفاهی به سنت‌های شفاهی به‌جامانده از گذشته اشاره دارد که مشتمل بر گونه‌های متفاوتی چون حماسه، شعر و

<sup>1</sup> Cultural Identity

۶- آموزش: جعفری قنوتی قابلیت و ظرفیت آموزش و انتقال تجربه‌های یک نسل به نسل دیگر از ویژگی‌های برجسته ادبیات شفاهی می‌داند.

یکی از شاخه‌های فرهنگ عامیانه یا فولکلور، ادب عامه یا شفاهی است که شامل قصه‌ها، افسانه‌ها، اسطوره‌ها، و ترانه‌ها و تصنیف‌ها، بازی‌ها، امثال و حکم، مثل‌ها و چیستان‌هایی است که شفاهاً از فردی به فرد دیگر یا از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود. این مجموعه، از مشترکات فرهنگی یک ملت و عامل پیوند آنان است. این نوع ادبیات در واقع بازتاب زندگی اجتماعی و فرهنگی مردم، شیوه کار و تولید آن‌ها و نشان‌دهنده رفتار و منش و اندیشه و احساس و مذهب و اخلاق و اعتقادات هر جامعه است که بعضاً هنوز هم صورت مکتوب نیافته و ثبت و ضبط نشده است. فرضیه‌های تحقیق شامل:

- بین ادبیات شفاهی کهن فارسی و ساخت هویت فرهنگی کودکان رابطه معناداری وجود دارد.
- بین بعد نوشتاری ادبیات شفاهی کهن فارسی و هویت فرهنگی کودک رابطه معناداری وجود دارد.
- بین بعد تخیلی ادبیات شفاهی کهن فارسی و هویت فرهنگی کودک رابطه معناداری وجود دارد.
- بین بعد داستانی ادبیات شفاهی کهن فارسی و هویت فرهنگی کودک رابطه معناداری وجود دارد.
- بین بعد حماسه‌های ملی-میهنی ادبیات شفاهی کهن فارسی و هویت فرهنگی کودک رابطه معناداری وجود دارد.
- بین بعد حماسه‌های دینی-مذهبی ادبیات شفاهی کهن فارسی و هویت فرهنگی کودک رابطه معناداری وجود دارد.
- میانگین هویت فرهنگی کودک به تفکیک جنسیت متفاوت می‌باشد.

#### مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نوع پیمایشی است. شیوه جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته بوده است. جامعه آماری پژوهش را ۴۳۵۳ نفر کودکان پسر و دختر ۷ تا ۱۲ ساله مقطع ابتدایی شهرستان اوز بودند. شهر اوز مرکز شهرستان اوز از استان فارس است که در ۳۴۵ کیلومتری جنوب شرقی شیراز، مرکز استان فارس قرار دارد. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده گردید که از جامعه آماری مذکور ۳۶۵ نفر به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. همچنین برای سنجش پایایی ابزار جمع‌آوری اطلاعات از آلفای کرونباخ استفاده شده است. ادبیات شفاهی کهن فارسی در ابعاد (حماسه‌های دینی-مذهبی، حماسه‌های ملی- میهنی، بعد داستانی، بعد تخیلی، بعد نوشتاری) مورد سنجش قرار گرفته است.

#### یافته‌ها

با توجه به نتایج به دست آمده در جدول ۱، ۴۸/۹ درصد از پاسخگویان پسر، و ۵۱/۱ درصد دختر بوده‌اند.

نمایشنامه، داستان‌های قومی، تصنیف، افسانه، لطیفه و دیگر گونه‌های قومی و محلی (فولکلور) می‌شود. این نوع ادبیات در هر جامعه‌ای وجود دارد و نمی‌توان آن را محدود به جوامع باسواد یا متمدن دانست. ادبیات شفاهی معمولاً توسط فولکلور شناسان یا دانشمندانی که به مطالعات فرهنگی و ادبیات قومی می‌پردازند همچون زبان‌شناسان، انسان‌شناسان و حتی جامعه‌شناسان مورد تحقیق و بررسی قرار می‌گیرد (<https://fa.wikipedia.org/wiki>). ادبیات شفاهی بخشی از سنتی است که در میان مردم عادی که از زبان به عنوان رسانه اصلی استفاده می‌کنند، توسعه یافته است. ادبیات شفاهی برای اولین بار در جامعه ظهور و توسعه یافت تا ادبیات مکتوب (۱۶).

ادبیات شفاهی یکی از گنجینه‌های فرهنگی به‌ویژه ثروت ادبی است. ادبیات شفاهی که در جامعه رشد و توسعه یافته است باید تاکنون حفظ شود زیرا ادبیات شفاهی در دسترس اعضای جامعه می‌تواند به عنوان نقطه شروعی برای پرورش و توسعه درک ادبیات مورد استفاده قرار گیرد. حضور ادبیات تقریباً مصادف با وجود انسان است زیرا ادبیات ساخته و پرداخته انسان است و بخشی از تجربه زندگی بشر شده است. ادبیات شفاهی شامل اسطوره‌ها، افسانه‌ها، افسانه‌ها، تاریخ، قوانین عرفی و گاهی نیز حاوی عناصر پزشکی است. آثار ادبی حاصل تفکرات معصومانه مردم سنتی است و عموماً قبل از اینکه جامعه فیلم‌نامه را بداند برای بازنویسی آنچه می‌گویند تولید می‌شود.

جعفری قنوتی، در مقاله ویژگی‌های ادبیات شفاهی شش ویژگی را برای آثاری که در حوزه ادبیات شفاهی قرار می‌گیرند، برشمرد.

- ۱- مجهول المؤلف بودن؛ آثاری که در حوزه ادبیات شفاهی جای می‌گیرند، پدیدآورنده و ویژه‌ای ندارند؛ مثلاً روشن نیست که آفریننده افسانه بز زنگوله پا چه کس یا کسانی بوده‌اند.
- ۲- شکل انتقال: شکل انتقال آثار مربوط به ادبیات شفاهی، برخلاف آثار ادبیات نوشتاری، انتقال سینه‌به‌سینه از نسلی به نسل دیگر است.

۳- خاستگاه: آثار ادبیات شفاهی، لزوماً خاستگاه مشخصی ندارند و جز در مواردی انگشت‌شمار نمی‌توان گفت این قصه، شعر یا ضرب‌المثل یا مثل از فلان منطقه جغرافیایی برخاسته است.

۴- زبان: زبان آثار مربوط به ادبیات شفاهی، محاوره است که در گذشته به آن زبان سوق می‌گفتند. این زبان امروزه به زبان کوچه و بازار معروف است. غلبه زبان گفتاری در این متن‌های نوشته‌شده، به گونه‌ای است که استاد زنده‌یاد دکتر محمدجعفر محبوب، درباره آن‌ها نوشته است: «بدین ترتیب، به جرئت تمام می‌توان در علم سبک‌شناسی، در برابر سبک خواص، به سبک عوام قائل شد و پیش از هرگونه تقسیم‌بندی سبک‌ها، نخست آن‌ها را به این دو بخش بزرگ و متمایز از یکدیگر تقسیم کرد.

۵- سرگرم‌کنندگی: ویژگی سرگرم‌کنندگی در آثار مربوط به ادبیات شفاهی بسیار پررنگ است. مطالعه درباره ادبیات شفاهی روشن می‌کند که در منار هدف انتقال تجربه سرگرم‌کنندگی مهم‌ترین هدف آفرینش این گونه اثرها بوده است.

جدول ۱: توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس جنسیت

جنسیت	پسر	دختر	فراوانی	درصد فراوانی
	۱۶۹	۱۷۶	۱۶۹	۴۸/۹
			۱۷۶	۵۱/۱

در این تحقیق با توجه به نتایج جدول ۲، میانگین نمرات پاسخگویان در هویت فرهنگی ۴/۵۷ است. میانگین ادبیات شفاهی ۴/۵۲ به دست آمده است. میانگین بعد نوشتاری ۴/۵۱، بعد تخیلی ۴/۶۱، بعد داستانی ۴/۵۲، بعد حماسه ملی-میهنی ۴/۳۴، بعد حماسه دینی-فرهنگی ۴/۶۴ به دست آمده است.

جدول ۲: آمار توصیفی متغیرهای تحقیق

متغیرها	حد اقل	آماره	میانگین		حد اکثر	انحراف استاندارد	چولگی		کشیدگی
			انحراف معیار	آماره			انحراف معیار	آماره	
هویت فرهنگی	۲/۴۵	۴/۵۷	۰/۰۸	۵/۹۵	۵/۶۱	۰/۳۲	۰/۱۳	۰/۴۷	۰/۲۶
ادبیات شفاهی	۲/۴۹	۴/۵۲	۰/۰۹	۵/۸۵	۵/۵۲	۰/۲۲	۰/۱۳	۰/۲۸	۰/۲۶
بعد نوشتاری	۲/۶۷	۴/۵۱	۰/۰۶	۵/۵۶	۵/۵۲	۰/۱۱	۰/۱۳	۰/۲۱	۰/۲۶
بعد تخیلی	۲/۴۹	۴/۶۱	۰/۱۱	۶	۵/۴۹	۰/۲۴	۰/۱۳	۰/۳۵	۰/۲۶
بعد داستانی	۲/۵	۴/۵۲	۰/۰۳۴	۵/۸۷	۵/۵۹	۰/۳۴	۰/۱۳	۰/۲۷	۰/۲۶
حماسه ملی-میهنی	۲/۲۴	۴/۳۴	۰/۱۵	۵/۸	۵/۵۴	۰/۱۹	۰/۱۳	۰/۳۱	۰/۲۶
حماسه دینی-فرهنگی	۲/۵۵	۴/۶۴	۰/۰۹	۶	۵/۴۷	۰/۲۲	۰/۱۳	۰/۲۶	۰/۲۶

نتایج جدول ۳. حاکی از آن است که تفاوت معنی داری بین میانگین هویت فرهنگی در دختران و پسران به لحاظ آماری معنی دار نمی باشد. در نتیجه فرضیه صفر تأیید می شود و فرضیه پژوهش رد می شود.

نتایج جدول ۳. حاکی از آن است که تفاوت معنی داری بین میانگین ادبیات شفاهی در دختران و پسران وجود ندارد. بر اساس فرض نابرابری واریانس های دو گروه و با توجه به سطح معنی داری

جدول ۳: نتایج آزمون تی مستقل هویت فرهنگی بر حسب جنسیت

جنس	تعداد	میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	Sig
پسر	۱۶۹	۴/۴۹	۰/۵۲	۲/۲۰۹	۳۴۳	۰/۰۸۱
دختر	۱۷۶	۴/۵۸	۰/۵۷			

جدول ۴: نتایج ضریب همبستگی پیرسون بین هویت فرهنگی و ادبیات شفاهی و ابعاد آن

ضریب همبستگی	سطح معنی داری	فراوانی	بعد نوشتاری	بعد تخیلی	بعد داستانی	بعد حماسه های ملی-میهنی	بعد حماسه های دینی-فرهنگی
۰/۴۰۴	۰/۰۰۰	۳۴۵	۰/۱۸۹	۰/۴۲۵	۰/۴۱۲	۰/۲۱۶	۰/۴۵۷
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۳۴۵	۰/۰۹	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰
۳۴۵	۳۴۵	۳۴۵	۳۴۵	۳۴۵	۳۴۵	۳۴۵	۳۴۵

نتایج جدول ۴، نشان می دهد بین دو متغیر ادبیات شفاهی فارسی و هویت فرهنگی کودکان رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. بدین معنی که، با افزایش و بهبود ادبیات شفاهی فارسی، میزان احساس

هویت فرهنگی در کودکان را افزایش می دهد. همچنین بین هویت فرهنگی و هریک از ابعاد ادبیات شفاهی رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد.

جدول ۵: نتایج رگرسیون پیش‌بینی هویت فرهنگی

Sig	F	AdR <sup>2</sup>	R <sup>2</sup>	R	Sig	t	Beta	B	متغیر مستقل
۰/۰۰۰	۶/۲۸	۰/۲۹۸	۰/۳۱۸	۰/۳۱۸	۰/۰۰۰	۶/۲۸	۰/۲۹۸	۰/۳۱۸	بعد حماسه‌های دینی-فرهنگی
۰/۰۰۰	۳۴/۱۱	۰/۳۴	۰/۳۵	۰/۵۹	۰/۰۰۰	۵/۱۹	۰/۲۴۱	۰/۲۴۵	بعد داستانی
۰/۰۰۰					۰/۰۰۰	۵/۰۲	۰/۲۱۵	۰/۲۳۹	بعد تخیلی

است. این موضوع که انسان از اوایل کودکی خود را از دیگران متمایز می‌داند و همواره به دنبال تعریف خود به‌عنوان وجودی مستقل از دیگران است، مسئله‌ای است که همه انسان‌ها آن را تجربه کرده‌اند و مجموعه ویژگی‌هایی که باعث می‌شود افراد خود را منحصر به فرد بدانند، در قالب مفهوم هویت قابل طرح است. هویت از خصوصیات بسیار مهمی است که عمل تمایز فرد از دیگران است. از این رو متخصصان حوزه انسان‌شناسی، روان‌شناسی، هنر و ادبیات آن را به انحاء گوناگون مورد توجه قرار داده‌اند تا فرد بتواند خود را بشناسد یا خود را به دیگری بشناسد. اهمیت یافتن الگوهای ارزشی از طریق ادبیات و هنر نکته‌ای است که در هویت‌سازی به کودکان کمک می‌کند. کودکان از طریق خواندن یا شنیدن یک روایت داستانی یا شعر و نقاشی، الگوهای ارزش‌گذاری شده و احساسی پیدا می‌کنند. روایت ادبی یا هنر می‌تواند در قالب کلیشه، احساسات کودک را به صفت یا ویژگی درونی خود به کمک همزادپنداری با قهرمان داستانش با تصویری که می‌بیند و موسیقی‌ای که می‌شنود، هویدا کند و از این طریق بفهمد که ماهیت درونی‌اش چیست.

خلاصه ادبیات کودکان می‌تواند در صورت داشتن شرایط و ویژگی‌های لازم نقش بسیار مهم و مؤثری در تأمین بهداشت عمومی و روانی، برقراری روابط انسانی سالم و رضایت‌بخش بین همه مردم جهان به برقراری صلح اطمینان‌بخش جهانی، حداقل برای نسل‌های آینده و سرانجام هدف‌دار و لذت‌بخش ساختن زندگی برای همه مردم ایفا کند و باید گفت امروزه ادبیات کودکان و نوجوانان و تولید آثار فرهنگی به‌ویژه رمان چنان رشد و سرعتی یافته که گاه ادبیات بزرگ‌سالان را هم تحت تأثیر خود قرار داده است بی‌شک رشد کیفی و حتی کمی آثاری که برای کودکان و نوجوانان خلق می‌شود مستلزم بررسی‌های موشکافانه و طرح مباحث نظری و عملی جدی‌تری است.

## References

1. Panahi Tawana, honest; Marouhi, Yahya. (2013). The position of the components of national-religious identity in the content of Persian literature books in the middle school period. Education Quarterly No. 120. Pages 84-104.
2. Taghizadeh Qavam, Zahra; Ahmadvand, Kabri; Zahra Ahmadi (1400). The role of the family in the evolution and formation of identity in children. 56-45.

نتایج جدول ۵، نشان می‌دهد که متغیرهای وارد شده در این مدل در مجموع توانسته‌اند ۰/۳۵ درصد از واریانس متغیر هویت فرهنگی را تبیین نمایند. همچنین مقدار  $F$  و سطح معنی‌داری (۰/۰۰۰) مرتبط با آن نشان می‌دهد که بین متغیرهای وارد شده و هویت فرهنگی روابط خطی وجود دارد در واقع نشان می‌دهد نسبت تغییرات تبیین شده توسط متغیرهای مستقل ذکر شده از نظر آماری معنی‌دار می‌باشد و مدل به کاررفته، پیش‌بینی کننده خوبی برای متغیر وابسته (هویت فرهنگی) است. یعنی متغیرهای مستقل توانسته‌اند به‌طور معناداری تغییرات متغیر وابسته را پیش‌بینی کنند. همچنین نتایج نشان می‌دهد که ورود هر یک از متغیرهای جدید چه تأثیری بر ضرایب سایر متغیرها دارد. با توجه به نتایج جدول ۵، ساختار بعد حماسه‌های دینی-فرهنگی با  $Beta=0/298$  بیشترین و بعد تخیلی با  $Beta=0/215$  کمترین مقدار واریانس هویت فرهنگی را تبیین کرده‌اند.

## نتیجه‌گیری

این پژوهش که باهدف بررسی رابطه هویت فرهنگی با ادبیات شفاهی فارسی در بین کودکان انجام شده بود. نتایج حاصل از بررسی فرضیه‌های تحقیق نشان داد، بین ادبیات شفاهی فارسی و ساخت هویت فرهنگی کودکان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. به این معنی که ادبیات شفاهی باعث افزایش احساس هویت فرهنگی کودکان می‌گردد. در تبیین این نتیجه می‌توان این‌گونه بحث کرد که آشنایی با فرهنگ و میراث فرهنگی مقوله قابل‌تأملی است که آموزش آن به‌یک‌باره میسر نیست، بلکه باید به‌تدریج و از کودکی ریشه‌های وجود و غرور حاکی از داشتن اصالت و پیشینه‌ای افتخارآمیز که منشأ آن فرهنگ و میراث فرهنگی عظیم ایرانی است، در کودک رشد و نمو کند. چنین رشدی سبب می‌شود هر فرد مسیر پیش رو را با امید و جدیت بیشتر و با بر دوش داشتن بار مسئولیت حفظ این میراث، قدم‌های محکم‌تری برای سازندگی بدارد. ادبیات و هنر از دو جنبه می‌تواند در فرایند هویت‌یابی کودکان تأثیرگذار باشد.

نخست از طریق مجراهای آموزشی رسمی و دیگر آموزش غیررسمی. آموزش رسمی در ایران از دبستان شروع و تا دانشگاه ادامه می‌یابد. آموزش غیررسمی آن است که نهاد یا سازمان خاصی عهده‌دار آن نیست و در واقع تمامی آموخته‌هایی را که شخص در طول زندگی جدا از روش‌های آموزش رسمی از طریق مطالعه کتاب یا سایر روش‌ها به دست می‌آورد، شامل می‌شود. در این آموزش غیررسمی هیچ‌گونه اجبار و محدودیتی، نظیر آنچه در آموزش رسمی وجود دارد، به چشم نمی‌خورد. از این رو، انعکاس هنر و ادبیات به کودکان از طرق گوناگون در فرایند هویت‌یابی آنان دخیل

11. Mohammad Tabar, Maryam; Hassanai, Mohammadreza. (2016). The effects of oral literature on the handwovens of Qashqai nomads. Two scientific-promotional art research quarterly. Year 8, Number 15. Pages 27-38.
12. Salehi Amiri, Seyed Reza; Habibi, Fariba (1388). Evaluating the role of the activities of the intellectual development center for children and adolescents in maintaining and strengthening the cultural identity of children and adolescents (based on storytelling). Journal of cultural management. Year 3. Number 3. 21-40.
13. Ismaili, Mehtab; Khairy Hasan Gaviar, Mahbubeh; Rostami, Saeed. (2017). Investigating social factors on the degree of tendency towards the basics of children's cultural identity, national conference on the identity of Islamic Iranian children in the preschool period. 1-14.
14. Hajiani, Ibrahim. (1387). Sociological analysis of national identity in Iran and several hypotheses. National Studies Quarterly, Volume 2, Number 5. 193-228.
15. Ismaili, Reza; Architect, Soraya; Reofi Menesh, Siddiqa. (1390). Investigating the position of Iran's cultural identity in children's books in 1975, 1980, 1985. Cultural Research Letter, Year 12. Number 13. 10-40.
16. Setyami, I. (2022). CERITA RAKYAT PUTRI JAMBUL EMAS BAGI MASYARAKAT ACEH: ANALYSIS STRUKTURAL LEVI-STRAUSS (Putri Jambul Emas Folklore for Aceh People: Levi-Strauss Structural Analysis). Kandai, 18(1), 142-158.
3. Panahi Tawana, honest; Marouhi, Yahya. (2015). The position of cultural identity components in Persian literature books (content analysis). Research in curriculum planning. Year 13. Period 2. Number 23(50). 101-89.
4. Niazi, Mohsen; Ganji, Mohammad; Furqani Noushabadi, Zahra. (2015). Investigating social and cultural factors affecting cultural identity with an emphasis on the generation gap among students (case study: female high school students in Kashan city in the academic year 92-93). Year 11, Number 30.
5. Safari Shali, Reza; Abdmullai, Atiyeh. (1401). The influence of socialization factors on adolescent identity. Family and Research Quarterly. Number 27.
6. Hasanpour, Mohsen. (2012). The place of Iranian stories in Persian books of elementary level and its effect on the identity formation of Iranian students.
7. Erfinawati, E. (2022). The Role of Sabang City Oral Literature as Cultural Education in Aceh. ELS Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities, 5(3), 393-399.
8. Aziz Pouran, Zahra; Moradi, Alireza. (1400). Sociological explanation of the relationship between cultural identity and cultural consumption (young women of Shahinshahr). Scientific Quarterly Journal of Sociology of Culture and Art, Volume 3, Year 4. Pages 110-136.
9. Alikhani, Ali Akbar. (1386). Cultural identity of Iranians and backwardness, a scientific review, in Identity in Iran: political, social, cultural and literary approach to identity and identity crisis in Iran, Taghi Azad Aramaki, Tehran, Jihad University.
10. Hunt, Peter. (1382). Theoretical and critical perspectives in children's literature, translated by Alireza Kermani and Alireza Ebrahimabadi, Tehran: Arun.